

**maatschappijwetenschappen**

tevens oud programma

**maatschappijleer**

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Inzenden scores
- 6 Bronvermeldingen

## **1 Regels voor de beoordeling**

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o.

Voorts heeft het College voor Examens (CvE) op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet CvE de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de gecommiteerde toekomen.
- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Examens.

De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.

- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke gecommiteerde aanwijzen. De beoordeling van de derde gecommiteerde komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

## 2 Algemene regels

---

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
  - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
  - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
  - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
  - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
  - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
  - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;
  - 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;

- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
  - 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
  - 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
  - 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
  - 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
  - 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.  
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.  
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.  
Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten.  
Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht.  
Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

### **3 Vakspecifieke regel**

---

Voor dit examen kunnen maximaal 85 scorepunten worden behaald.

## 4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

### Opgave 1 De functies van politieke partijen

#### 1 maximumscore 4

Andere functies van politieke partijen zijn:

- Aggregatie- of integratiefunctie  
Eén van de volgende citaten:
  - “(...) de afweging van verschillende meningen en belangen in een coherente visie op de publieke zaak.” (regels 10-13 van tekst 1)
  - “Waar vroeger politieke partijen de georganiseerde - verzuilde - samenleving representeerden staan zij nu voor de opgave een gefragmenteerde samenleving van gefragmenteerde burgers te representeren en dat is lastig.” (regels 47-53)
  
- Selectiefunctie of rekruteringsfunctie  
Eén van de volgende citaten:
  - “Zo hebben veel politieke partijen vooral op lokaal niveau steeds meer moeite met het vinden van geschikte kandidaten voor (lokale) lijsten.” (regels 22-25)
  - “Hoe dan ook is het voortbestaan van de representatieve democratie niet denkbaar zonder politieke partijen waarin geregistreerde leden en donateurs reële invloed uit kunnen oefenen op (het programma), kandidatenlijsten en de keuze van de partijleider.” (regels 71-77)
  - “Die donateurs moeten dan wél reële invloed uit kunnen oefenen op het programma, kandidatenlijsten en de keuze van de partijleider.” (regels 88-91)
  
- Participatiefunctie  
Eén van de volgende citaten:
  - “Het ledental van politieke partijen is tussen 1993 en 2003 met ruim 17 procent gedaald. Anno 2009 is nog slechts 2,5 procent van de kiesgerechtigden lid van een politieke partij en naar schatting is circa vijftien procent daarvan binnen de politieke partij in enigerlei vorm actief, ...” (regels 32-39)
  - “Hoe dan ook is het voortbestaan van de representatieve democratie niet denkbaar zonder politieke partijen waarin **geregistreerde leden en donateurs reële invloed uit kunnen oefenen** op het programma, kandidatenlijsten en de keuze van de partijleider.” (regels 71-77)

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- Articulatiefunctie  
(Ook goed: representatiefunctie of agenderingsfunctie, zie blz. 27 en 29 uit rapport 'Democratie vereist partijdigheid van de Raad voor het openbaar bestuur', 2009)  
Eén van de volgende citaten:
  - "Partijen zijn hun 'alleenrecht' op de representatie van het volk kwijtgeraakt. Het gaat om het aan de orde stellen en benoemen van vraagstukken die in de samenleving leven: het oppakken van de problemen en preferenties van groepen in de bevolking, de politieke partij als 'oog en oor' van de samenleving." (regels 54-62)
  - "Waar vroeger politieke partijen de georganiseerde - verzuilde - samenleving representeerden staan zij nu voor de opgave een gefragmenteerde samenleving van gefragmenteerde burgers te representeren en dat is lastig." (regels 47-53)
  - "Hoe dan ook is het voortbestaan van de representatieve democratie niet denkbaar zonder politieke partijen waarin geregistreerde leden en donateurs reële invloed uit kunnen oefenen op het **programma**, ..." (regels 71-76)

per juiste functie met bijbehorend juist citaat 1

## 2 maximumscore 2

Voorbeelden van een juist citaat zijn (één van de volgende) :

- "Zo hebben veel politieke partijen vooral op lokaal niveau steeds meer moeite met het vinden van geschikte kandidaten voor (lokale) lijsten." (regels 22-25)
- "Het ledental van politieke partijen is tussen 1993 en 2003 met ruim 17 procent gedaald. Anno 2009 is nog slechts 2,5 procent van de kiesgerechtigden lid van een politieke partij en naar schatting is circa vijftien procent daarvan binnen de politieke partij in enigerlei vorm actief" (regels 32-39)

Voorbeeld van een juiste uitleg is:

- Bij politieke cultuur gaat het om opvattingen, normen, waarden, houdingen en verwachtingen die in een samenleving bestaan over politiek.  
Uit de verminderde bereidheid van burgers om zich kandidaat te stellen voor verkiezingslijsten of uit daling van de belangstelling voor het lidmaatschap van een politieke partij kan men opmaken dat de houding ten opzichte van de politiek is gewijzigd.

voor een juist citaat met een juiste uitleg 2

## Opgave 2 Klimaatconferentie in Kopenhagen

### 3 maximumscore 3

a

- Voorbeelden van juiste antwoorden zijn (één van de volgende): 2
- Het bereiken van een bindend akkoord over klimaatbeheersing is een gemeenschappelijk belang van alle staten op de langere termijn. Voor het realiseren van dit belang dienen staten offers te brengen. Maar het nemen van dergelijke maatregelen kan ten koste gaan van de belangen van staten op korte termijn (economische groei / goede concurrentiepositie). Daarom handelen staten rationeel om niet mee te werken; ze zijn geneigd de voorkeur te geven aan hun individuele korte termijn belangen boven gemeenschappelijke lange termijn belangen.
- Individuele landen zullen geneigd zijn niet mee te doen aan een gezamenlijk akkoord omdat ze dat meer oplevert dan wel mee te doen. Want als de andere landen zich wel inzetten, gaat het klimaat er voor de landen die niet meedoen, er ook op vooruit. Als veel landen de redenering zouden volgen dat niet meedoen meer oplevert dan wel meedoen (of verwachten dat veel landen deze redenering zullen gaan volgen en daarom zelf ook niets zullen doen), dan komt er van een gemeenschappelijke aanpak niets terecht.

b

- Citaat: “Ze willen echter wel gelijk oversteken.” (regel 64)  
(Landen willen de zekerheid dat andere landen zich niet gedragen als ‘free rider’.) 1

### 4 maximumscore 4

- In de Verenigde Staten 0

Uitleg relatie regering – parlement in Nederland

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- In het Nederlands parlementair stelsel kan de regering / het kabinet niet regeren zonder het vertrouwen van de (meerderheid van de) gekozen volksvertegenwoordiging. / Een kabinet in Nederland berust op een regeerakkoord tussen partijen die gezamenlijk de meerderheid in de Kamer hebben.  
Plannen van het kabinet – in dit geval voorstellen om broeikasgassen terug te dringen – zullen in de regel worden gesteund door de regeringspartijen die een meerderheid hebben in de Tweede Kamer. De regeringspartijen zullen meestal zwichten voor de dreiging van het kabinet met aftreden en het risico van nieuwe verkiezingen 2

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Uitleg relatie president/regering – parlement in de VS

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- In de VS (dat een presidentieel stelsel heeft) is de president het hoofd van de regering. De president – die de uitvoerende macht heeft – wordt direct gekozen door het volk. (Hij beschikt over een eigen mandaat en verantwoordingsplicht naar zijn kiezers.)  
Om zijn verkiezingsbeloftes – in dit geval reductie van broeikasgassen – te realiseren, heeft de president de steun nodig van de meerderheid van het Congres (het Huis van Afgevaardigden en de Senaat). Het Congres, ook direct gekozen door het volk, is als wetgevende macht strikt gescheiden van de president.  
De vertegenwoordigers in het Congres van de eigen partij van de president zullen rekening houden met de belangen en opvattingen van de eigen kiezers en minder boodschap hebben aan het partij- of presidentieel belang. De vertegenwoordigers in het Congres willen graag weer herkozen worden. Dit betekent dat de plannen van de president niet vanzelfsprekend kunnen rekenen op een goedkeuring van het Congres /  
Bij een conflict tussen de president en het Congres kan de president niet de volksvertegenwoordiging naar huis sturen en daarmee aansturen op nieuwe verkiezingen voor het Congres. (Omgekeerd kan het Congres bij politieke meningsverschillen de president niet naar huis sturen.) Door het ontbreken van bovenstaand machtsmiddel kan de president niet de meerderheid van het Congres dwingen zijn plannen te aanvaarden

2

**5 maximumscore 3**

Voorbeeld van een juist antwoord is:

**a**

- De besluitvorming binnen de Europese Unie heeft plaats via intergouvernementele besluitvorming en supranationale besluitvorming

1

**b**

- Op het gebied van milieu (maar ook op dat van economisch en monetair beleid, interne markt, landbouw etc.) is sprake van supranationale besluitvorming. Dit bevordert slagvaardiger optreden omdat bij supranationale besluitvorming één lidstaat of enkele lidstaten voorstellen van beleid niet kan of kunnen tegenhouden, terwijl dat bij intergouvernementele besluitvorming wel kan zoals op het terrein van het Europees buitenlands beleid en vrede en veiligheid. (Op deze terreinen is bij besluitvorming unanimititeit van de lidstaten vereist.)

2

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

**6 maximumscore 2**

Omgevingsfactoren (twee van de volgende):

- relaties van de EU met andere niet-EU-landen  
Citaat (één van de volgende):
  - “Een van de belangrijkste recente impulsen voor klimaatbeleid in Europa was, denk ik, dat Rusland de gaskraan naar Oekraïne heeft dichtgedraaid.” (regels 59-63)
  - “Dan kunnen we niet tegen ontwikkelingslanden zeggen: nu moeten jullie arm blijven om het probleem op te lossen.” (regels 87-90)
  
- ontwikkelingen binnen de EU zelf  
Citaat (één van de volgende):
  - “We hebben klimaatverandering – dankzij de wetenschap – een jaar of vijftien geleden ontdekt als serieus probleem.” (regels 80-83)
  - “Maar toen had het Westen al honderd jaar van industriële ontwikkeling en vervuiling achter de rug.” (regels 83-85)
  - “Wij zijn rijk geworden terwijl het probleem nog niet bestond.” (regels 85-87)
  
- wetenschappelijke ontwikkeling  
Citaat: “We hebben klimaatverandering – dankzij de wetenschap – een jaar of vijftien geleden ontdekt als serieus probleem.” (regels 80-83)
  
- economische ontwikkeling  
Citaat (één van de volgende):
  - “Maar toen had het Westen al honderd jaar van industriële ontwikkeling en vervuiling achter de rug.” (regels 83-85)
  - “Wij zijn rijk geworden terwijl het probleem nog niet bestond.” (regels 85-87)
  
- industriële ontwikkeling  
Citaat: “Maar toen had het Westen al honderd jaar van industriële ontwikkeling en vervuiling achter de rug.” (regels 83-85)

per juiste omgevingsfactor met een juist citaat

1



Vraag	Antwoord	Scores
<b>7</b>	<p><b>maximumscore 2</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Voorbeelden van niet-gouvernementele organisaties (één van de volgende):</li> <li>– Greenpeace</li> <li>– Amnesty International</li> <li>– multinationals als oliemaatschappijen</li> </ul> <p><i>Opmerking</i>  <i>Meestal wordt de term niet-gouvernementele organisatie gereserveerd voor een niet-commerciële organisatie die een politiek of maatschappelijk doel nastreeft.</i></p>	1
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Voorbeelden van intergouvernementele organisaties (één van de volgende):</li> <li>– klimaatbureau van de VN</li> <li>– de Europese Unie</li> <li>– regionale organisatie als Asia-Pacific Economic Cooperation</li> <li>– de Wereldbank</li> <li>– Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)</li> </ul>	1
<b>8</b>	<p><b>maximumscore 3</b></p> <p><b>a</b>  Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• In het postklassieke beeld van de internationale orde spelen staten nog altijd een prominente rol, maar hun speelruimte of macht wordt beperkt door andere actoren zoals niet-gouvernementele en intergouvernementele organisaties en factoren als globalisering en besef van mondiale problemen. De internationale orde is een web van interdependente staten: staten zijn afhankelijk van elkaar en van andere actoren om wereldproblemen op te kunnen lossen</li> </ul> <p><b>b</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Voorbeelden van juiste antwoorden zijn (één van de volgende):</li> <li>– Een niet-gouvernementele organisatie als Greenpeace oefent invloed uit op internationale fora en (VN-)conferenties waarin beslissingen worden genomen over welvaart en welzijn van miljoenen mensen.</li> <li>– Intergouvernementele organisaties, zoals het klimaatbureau van de VN, hebben in de loop der jaren unieke kennis, ervaring en gezag/legitimiteit verworven, waardoor hun vermogen tot het oplossen van grensoverschrijdende problemen onontbeerlijk is geworden.</li> </ul>	2
		1

### Opgave 3 Een theoretisch model betreffende de productie van sensatie in televisienieuws

---

#### 9 maximumscore 3

Functies van de media in het politieke proces (drie van de volgende):

- de informatiefunctie

Voorbeeld van een juist antwoord is:

In een democratie moeten burgers een verantwoorde keuze kunnen maken tussen verschillende partijen bij verkiezingen, kunnen deelnemen aan allerlei vormen van politieke participatie, een mening kunnen vormen over politici, bestuurders/bewindslieden, politieke partijen of over allerlei politieke kwesties. Daarom dienen burgers de beschikking te hebben over voldoende en betrouwbare informatie over het functioneren van onder andere de overheid, politici, bestuurders, en standpunten van politici.

- de controle- of waakhondfunctie

Voorbeeld van een juist antwoord is:

De media dienen tekortkomingen in het overheidsbeleid en het niet goed functioneren van politici en gezagsdragers op een journalistiek verantwoorde manier te brengen en aan de kaak stellen. De geïnformeerde burger kan zo volwaardig kennisnemen van het politieke proces.

- de commentaar- / opiniërende functie

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Via de media komen burgers in aanraking met kritische commentaren en meningen over maatschappelijke en politieke kwesties. Burgers kunnen desgewenst ook een bijdrage leveren aan het publieke debat.

- de agendafunctie

Voorbeeld van een juist antwoord is:

De media attenderen burgers op belangrijke maatschappelijke verschijnselen waardoor burgers het belangrijk gaan vinden dat deze verschijnselen door de politiek worden aangepakt: publieke agenda.

- de spreekbuisfunctie

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Via de media geven burgers/organisaties hun eisen en wensen door aan het grote publiek en de politiek.

Vraag	Antwoord	Scores
	<ul style="list-style-type: none"> <li>– de onderzoeksfunctie</li> </ul> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is: Journalistiek graafwerk naar verborgen aspecten van beleid en besluitvorming draagt bij aan bewustwording en meningsvorming onder het publiek.</p>	
	per juiste functie met juiste uitleg	1
<b>10</b>	<b>maximumscore 2</b>	
	<b>a</b>	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• populaire massakranten en kwaliteitskranten/kaderkranten</li> </ul>	1
	<b>b</b>	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• In populaire kranten is er veel aandacht voor (bijvoorbeeld twee van de volgende): amusement, human-interest en criminaliteit in de berichtgeving. Kwaliteitskranten worden meer gekenmerkt door (bijvoorbeeld twee van de volgende): een zakelijke berichtgeving, beleidsinformatie, uitgebreider nieuws over binnenlandse en buitenlandse politiek, minder nieuws over BN-ers, filmsterren en criminele zaken</li> </ul>	1
<b>11</b>	<b>maximumscore 3</b>	
	Voorbeeld van een juist antwoord is: Ontzuiling	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw voelden steeds meer mensen (mede door secularisering en individualisering) zich minder gebonden aan de eigen levensbeschouwelijke of maatschappelijke groep. Daardoor verliezen de traditionele omroepen hun vaste leden en hebben zij geen groot ledenbestand / vast kijkerspubliek meer</li> </ul>	1
	Commercialisering en samenhang	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Mede door het verliezen van de natuurlijke achterban van de tradionele omroepen zijn de omroepen publieksgerichter geworden en is de concurrentie tussen de omroepen toegenomen (streven naar meer kijkers en leden, meer uitzenden van programma's voor het grote publiek, oprichting TROS in 1966). De komst van commerciële omroepen vanaf 1990 versterkt de ontzuiling: het 'u vraagt, wij draaien' beginsel van commerciële zenders zuigt kijkers weg van de publieke omroepen. Verschillende commerciële zenders komen met nieuwsprogramma's (over Nederlandse onderwerpen) die om hoge kijkcijfers te halen meer sensationeel getinte nieuwsitems bevatten. De concurrentie tussen de publieke omroepen en commerciële zenders neemt toe en deze concurrentie heeft geleid tot meer sensatie in het televisienieuws</li> </ul>	2

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

**12 maximumscore 4**

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Stap 1. De variabelen van het onderzoek: ‘concurrentiedruk in landen/landsdelen’ en ‘sensatie in het televisienieuws’, moeten worden geoperationaliseerd.  
of  
Indicatoren worden vastgesteld van de variabelen ‘concurrentiedruk in landen/landsdelen’ en ‘sensatie in het televisienieuws’ om deze te kunnen meten.
- Stap 2. Er moet een representatieve steekproef genomen worden van het aantal nieuwsuitzendingen van de publieke en commerciële omroepen in Nederland, Vlaanderen, Wallonië en Frankrijk.
- Stap 3. Daarna wordt geanalyseerd of de landen met een lage concurrentiedruk (significant) anders scoren op (de indicator van) de mate van sensatie in het televisienieuws dan de landen met een hoge concurrentiedruk.
- Stap 4. Op basis van de uitkomsten van die scores kan er worden vastgesteld of er al dan niet sprake is van een (significante) samenhang tussen beide onderzoeksvariabelen en kan de hypothese worden aangenomen of verworpen.

per juiste stap 1

**13 maximumscore 2**

Voorbeelden van juiste antwoorden zijn (drie van de volgende):

- streven naar objectiviteit / onpartijdigheid in de berichtgeving
- toepassen van hoor en wederhoor
- scheiden van feiten en meningen
- gebruikmaken van meerdere, van elkaar onafhankelijke informatiebronnen
- checken van het nieuws

indien drie antwoorden juist 2  
indien twee antwoorden juist 1  
indien één antwoord juist 0

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

**14 maximumscore 2**

Voorbeelden van een juist antwoord zijn (één van de volgende):

- Twee uitgangspunten:  
het bewerkstelligen van pluriformiteit in de informatievoorziening en kwalitatief hoogwaardige programma's en informatie.  
Uitleg:  
De ideeën van diverse levensbeschouwelijke en maatschappelijke stromingen moeten in voldoende mate aan bod komen in het media-aanbod, waaronder in de nieuwsvoorziening.  
Meer op sensatiegericht nieuws of actualiteitenprogramma's zijn dan mogelijk, maar rekening houdend met de diversiteit van onder de bevolking levende interesses zullen diverse omroeporganisaties met kwalitatief goede informatieve programma's komen. Het uitgangspunt om te zorgen voor kwalitatieve informatievoorziening remt dat sensatie in het nieuws de overhand krijgt.
  
- Twee uitgangspunten:  
democratie en kwalitatief hoogwaardige programma's en informatie.  
Uitleg:  
De overheid wil een publieke omroep die kwalitatief hoogwaardige programma's (en een pluriform aanbod van programma's en informatie brengen). Deze uitgangspunten worden gezien als een voorwaarde voor een goed functionerende democratische samenleving. Het uitgangspunt te zorgen voor kwalitatieve hoogwaardige informatievoorziening impliceert dat vervlakking of sensatie in het nieuws wordt tegengegaan.

voor twee juiste uitgangspunten	1
voor een juiste uitleg	1

## Opgave 4 Verklaringen voor daling van de criminaliteit

**15 maximumscore 2**

- a** de sociaal-economische benaderingswijze
- Voorbeelden van verklarende vragen (één van de volgende): 1
  - Is er een verband tussen verkleinen van de inkomensongelijkheid en daling van de criminaliteit?
  - Leidt de daling van de werkloosheid tot een vermindering van de criminaliteit?

Vraag	Antwoord	Scores
	<p><b>b</b> de sociaal-culturele benaderingswijze</p> <ul style="list-style-type: none"><li>• Voorbeelden van beschrijvende vragen (één van de volgende):</li><li>– Welke opvattingen hebben politici / politieke partijen / criminologen over de oorzaken van de daling van criminaliteit?</li><li>– Is de daling van criminaliteit gepaard gegaan met een afname in de onveiligheidsgevoelens onder burgers?</li><li>– Wat is de waardering van burgers met betrekking tot het optreden van justitie/politie?</li></ul>	1
<b>16</b>	<p><b>maximumscore 2</b></p> <p>Voorbeelden van juiste antwoorden zijn (twee van de volgende):</p> <ul style="list-style-type: none"><li>– Politiestatistieken zijn gebaseerd op de aangiften van slachtoffers van delicten en door de politie zelf geconstateerde delicten. Veel criminaliteit blijft verborgen voor de politie omdat lang niet alle slachtoffers aangifte doen.</li><li>– De ontwikkeling van veelvoorkomende criminaliteit in politiestatistieken kan worden vertekend door veranderingen in de aangiftebereidheid.</li><li>– De politie kan over de jaren heen haar prioriteiten verleggen, daardoor kunnen af- en toenames van delicten in de politiestatistieken ook toegeschreven worden aan verschillen in opsporingsinspanning.</li><li>– De politie kan over de jaren heen haar registratie van veelvoorkomende criminaliteit/misdrijven veranderen door een delict in een andere categorie te plaatsen.</li><li>– Bevolkingsgroei of -afname kan van invloed zijn op de politiestatistieken. De politiecijfers moet men afzetten tegen de bevolkingsgroei. (De bevolkingsomvang wordt wel vaak gepresenteerd bij de politiecijfers.)</li></ul> <p>per juist antwoord</p>	1
<b>17</b>	<p><b>maximumscore 2</b></p> <p><b>a</b></p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"><li>• Wordt datgene waarvan het de bedoeling is dat het wordt gemeten, ook daadwerkelijk gemeten? Zijn de resultaten van het onderzoek een afspiegeling van de werkelijkheid?</li></ul> <p><b>b</b></p> <ul style="list-style-type: none"><li>• Voorbeelden van juiste antwoorden zijn (één van de volgende):</li><li>– Voor de respondenten moet er geen misverstand zijn over de betekenis van de verschillende delicten in de enquêtevragen.</li><li>– De enquête bevat vragen die meten wat de onderzoekers willen weten, namelijk de door de bevolking ondervonden delicten in een bepaald jaar.</li></ul>	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

**18 maximumscore 9**

**Bindingstheorie**

- De maatschappelijke ontwikkelingen die met de bindingstheorie in verband kunnen worden gebracht: (één van de volgende): 1
  - voortijdige schoolverlating (zonder startkwalificatie) (regels 71-72)
  - de toename van ontbinding van relaties (regels 73-74)
  - de stijging van het aantal kinderen dat onder toezicht wordt gesteld (regels 74-75)

- Uitleg voor “voortijdige schoolverlating zonder startkwalificatie (regels 71-72):  
Deze ontwikkeling is een indicator van een afname van binding met belangrijke maatschappelijke instituties. Volgens de bindingstheorie zorgen bindingen met school en bindingen met werk ervoor dat jongeren veel te verliezen hebben als zij zich crimineel gaan gedragen en daardoor bestraft worden. De bindingen met school en werk remmen zo de neiging tot crimineel gedrag 2

of

- Uitleg voor de toename van ontbinding van relaties (regels 73-74) of de stijging van het aantal kinderen dat onder toezicht wordt gesteld (regels 74-75):  
Deze ontwikkelingen zijn indicatoren van een afname van stabiele gezinsbanden. Volgens de bindingstheorie zorgen hechte relaties met ouders, familie (en vriendenkring) ervoor dat jongeren veel te verliezen hebben als zij zich niet aan de heersende waarden en normen houden. De bindingen met ouders en/of familie remmen de neiging tot crimineel gedrag 2

**Theorie van de subculturele benadering(en)**

- De maatschappelijke ontwikkeling die met de theorie van de subculturele benadering in verband kan worden gebracht, is de moeizame verbetering van de positie van tweede generatie allochtonen (regels 67-69) 1

- Uitleg Subculturele benaderingen en maatschappelijke ontwikkeling. Subculturele benaderingen in de criminologie leggen de nadruk op conflicten tussen de dominante cultuur van de meerderheid en (sub)culturen van groepen die daar geen deel van (willen of kunnen) uitmaken. Groepen die niet (volledig) geïntegreerd zijn in de samenleving zoals verschillende niet-westerse allochtone groepen, krijgen te maken met allerlei interventies van instanties in hun privéleven, onheuse bejegeningen en vooroordelen. Aan de hieruit voortvloeiende gevoelens van machteloosheid en afhankelijkheid op individueel niveau kunnen binnen een collectieve subcultuur, verzet en weerspanning ontstaan. Dit verzet tegen de dominante cultuur kan zich ook uiten in het vertonen van crimineel gedrag 2

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

### Gelegenheids- of rationele-keuzetheorie

- Citaat uit de tekst dat in verband kan worden gebracht met deze theorie:  
 “In reactie op groeiende (angst voor) criminaliteit kunnen burgers beschermingsmaatregelen nemen. Zo kan een goed slot de kans op succes van een poging tot diefstal verkleinen of in ieder geval de kosten ervan verhogen.” (regels 96-102) 1
- Uitleg: De gelegenheids- of rationele-keuzetheorie zegt dat het plegen van een bepaald misdrijf afhangt van de taxatie van kosten en baten. Worden de baten hoger geschat dan de kosten, dan zullen daders eerder geneigd zijn tot het plegen van een delict, bijvoorbeeld inbraak of diefstal.  
 De in de tekst vermelde toegenomen ‘private preventie’ zorgt ervoor dat het voor potentiële daders moeilijker wordt crimineel succes te behalen. De kosten worden hoger en/of de baten worden lager 2

#### Opmerking

*Voor een juiste koppeling van theorie met een juist citaat, telkens 1 scorepunt toekennen en voor een juiste uitleg van het verband tussen maatschappelijke ontwikkeling en de theorie, telkens 2 scorepunten toekennen.*

### 19 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Kabinetten met CDA en VVD leggen in het veiligheidsbeleid meer de nadruk op het handhaven van de rechtsregels en een repressieve aanpak; een kabinet met PvdA legt de nadruk op de maatschappelijke context van crimineel gedrag en de preventieve aanpak 1
- De VVD schrijft criminaliteit meer toe aan rationele keuzes van individuen die de morele orde van de samenleving ondermijnen. Strenge wetten en straffen moeten mensen afhouden van criminaliteit 1
- Het CDA benadrukt het verminderd waarden- en normbesef onder burgers en wijst ter voorkoming van criminaliteit op het belang van gezin, school en andere maatschappelijke verbanden 1
- De PvdA legt de nadruk op de maatschappelijke oorzaken van criminaliteit / structurele onrechtvaardigheid van de samenleving. Verbeteren van de maatschappelijke omstandigheden van de mensen draagt bij aan het voorkomen van criminaliteit 1

### 20 maximumscore 4

**a**

- De uitvoerende macht 1



Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

**b**

- Voorbeelden van juiste antwoorden zijn (drie van de volgende): 3
- Het kabinet (de ministers van Justitie en/of van Binnenlandse Zaken) is (collectief) (zijn) verantwoordelijk voor de uitvoering van het veiligheidsbeleid zoals weergegeven in de Veiligheidsprogramma's van 2002 en 2007.
- De politie heeft als taak: handhaven van de openbare orde.  
verwijzing naar de tekst: "Strenger en gericht politieoptreden" (regel 122 of regels 122-136);
- De politie heeft als taak: opsporen van strafbare feiten.  
Verwijzing naar de tekst: "Intensivering van opsporing" (regel 137) of "De politie moet minder zaken met een opsporingsindicatie laten liggen." (regels 139-140)
- Het Openbaar Ministerie is verantwoordelijk voor de politietaak: opsporen van strafbare feiten.  
Verwijzing naar de tekst: "In de periode 2002-2006 moest het jaarlijkse aantal naar het Openbaar Ministerie doorgestuurde verdachten met 40.000 omhoog." (regels 140-144)
- Het Openbaar Ministerie heeft als taak: vervolging van strafbare feiten.  
Verwijzing naar de tekst: "Om de werkdruk van de rechterlijke macht niet verder te verhogen moet het OM meer zaken zelf afdoen." (regels 151-154)

*Opmerking*

*Aan een juist antwoord steeds 1 scorepunt toekennen.*

**21 maximumscore 2**

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Wat betreft onafhankelijkheid is het in een rechtsstaat belangrijk dat de rechter de burger kan beschermen tegen de overheid als deze haar macht misbruikt. / In geschillen tussen burger en overheid moet de burger kunnen rekenen op een onafhankelijke rechter 1
- Wat betreft onpartijdigheid is het belangrijk dat de burger ervan op aan kan dat de rechtspraak is gebaseerd op rechtsregels en niet afhankelijk is van persoonlijke opvattingen/voorkeuren van de rechters. / Burgers moeten in een rechtsstaat kunnen vertrouwen op een eerlijk proces en onpartijdige rechterlijke beslissingen 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

**22 maximumscore 2**

Voorbeelden van juiste antwoorden zijn (één van de volgende):

- Er is sprake van de tegenstrijdigheid bij de burger die enerzijds een maximum aan vrijheid voor zichzelf opeist, maar anderzijds een krachtdadig optreden van de overheid verlangt om de negatieve gevolgen van die vrijheid in te dammen.
- De huidige maatschappelijke cultuur vraagt een grote individuele vrijheid maar het individu verlangt van de overheid dat deze maximale collectieve veiligheid levert. Het garanderen van maximale collectieve veiligheid kan niet zonder aantasting van individuele rechten.
- Ondanks het feit dat het in Nederland volgens de criminaliteitscijfers veiliger wordt, **denken** de burgers dat de criminaliteit toeneemt en dat mensen zich steeds onveiliger voelen.

**23 maximumscore 4**

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De maatregelen uit het Veiligheidsprogramma dat jongeren sneller een aantal dagen moeten vastzitten en dat hun eigendommen eerder verbeurd worden verklaard (regels 149-151), zijn in lijn met de uitgangspunten van de Klassieke School. De Klassieke School gaat uit van een rationeel handelende mens die verantwoordelijk is voor zijn gedrag. Crimineel gedrag laat hij afhangen van de afweging van de voordelen van een criminele handeling tegen de nadelen dat wil zeggen van de hoogte van de straf en de pakkans. De maatregelen uit het Veiligheidsprogramma hebben immers tot doel om de nadelen van crimineel gedrag te vergroten 2
- De maatregelen uit het Veiligheidsprogramma dat verslaafde veelplegers anderhalf jaar gerichte hulp en zorg moeten krijgen en (dat bij de berechting rekening wordt gehouden met hun gehele criminele loopbaan) (regels 164-169), zijn in lijn met de uitgangspunten van de Moderne Richting. De Moderne Richting gaat uit van een mens die grotendeels onvrij is in zijn denken en handelen. Het gedrag wordt bepaald door endogene (biologische) en exogene (bijvoorbeeld sociaal-economische) factoren. Omdat hij (gedeeltelijk) onvrij is, helpen straffen niet maar dienen maatregelen er toe dat invloeden die leiden tot het criminele gedrag geneutraliseerd worden 2

*Opmerking*

*Zonder een juiste beschrijving van de Klassieke School en de Moderne Richting, geen scorepunt toekennen.*

Vraag	Antwoord	Scores
24	<p><b>maximumscore 2</b></p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Verkokering</li> <li>• Verkokering houdt in dat elk departement zijn eigen beleid ontwikkelt met betrekking tot het veiligheidsvraagstuk zonder dit beleid in voldoende mate af te stemmen op het door andere departementen ontwikkelde beleid op dit terrein.</li> </ul> <p>Met een integrale aanpak wordt gepoogd onderlinge afstemming te stimuleren en verkokering tegen te gaan</p>	<p>1</p> <p>1</p>

## Opgave 5 Onderzoek naar de relatie muziekvideo's en opvattingen over seksuele relaties onder jongeren

25	<p><b>maximumscore 3</b></p> <p><b>a</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• socialiserende functie</li> </ul> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is: Er vindt door het kijken naar televisieprogramma's zoals muziekvideo's een overdracht plaats van normen, waarden, opvattingen. In de tekst wordt de vrees geuit dat jongeren een vertekend beeld krijgen van seksuele relaties</p> <p><b>b</b></p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• amuserende functie / ontspanningsfunctie / vrije tijdsbesteding</li> <li>• sociale cohesie of verbinden</li> </ul> <p>Jongeren kijken vooral als ontspanning en amusement naar muziekvideo's op televisie</p> <p>Het kijken naar muziekvideo's kan een gevoel van verbondenheid en gevoelens van erbij horen teweegbrengen. Jongeren die tot een bepaalde groep of subcultuur behoren, identificeren zich met dergelijke programma's of optredende artiesten</p>	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>
26	<p><b>maximumscore 2</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Van een subcultuur</li> </ul> <p>Voorbeeld van een juiste uitleg is:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• De 'dominante cultuur' is de cultuur van de groepen die in de samenleving de invloedrijkste posities innemen / is het geheel van opvattingen, waarden en normen die de meerderheid van de leden van de samenleving met elkaar delen.</li> </ul> <p>Een subcultuur is een levensstijl van een groep mensen die waarden, normen en symbolen ontlenen aan de dominante cultuur, maar daar gedeeltelijk ook duidelijk van afwijken of andere accenten leggen</p>	<p>0</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- De muziekvideo's sluiten aan bij jongerenculturen of tonen een levensstijl die de cultuur van jongeren beïnvloeden. Het lijkt er op dat deze video's een beeld geven van seksuele relaties waarover vertegenwoordigers van de dominante cultuur zich zorgen maken. Die jongerenculturen geven blijk van andere waarden en normen / leggen andere accenten dan die van de dominante cultuur 1

*Opmerkingen*

*Alleen voor een juiste uitleg van een dominante cultuur en een subcultuur, 1 scorepunt toekennen.*

*Alleen voor een juiste toepassing op muziekvideo's, 1 scorepunt toekennen.*

**27 maximumscore 2**

Uitleg van de opvatting dat muziekvideo's een rol spelen in de vorming van opvattingen over seksuele relaties.

- Wat jongeren oppikken van de muziekvideo's en hoe zij deze interpreteren (selectieve perceptie), hangt af van de waarden, normen, opvattingen/kennis, (referentiekader) die de jongeren hebben overgenomen van hun ouders en/of sociale omgeving. Als die stereotiepe beelden van seksuele relaties in muziekvideo's overeenkomen met waarden, normen, ervaring van de jongeren die naar muziekvideo's kijken dan kunnen die boodschappen/beelden de opvattingen van deze jongeren versterken 1

Uitleg van de zienswijze dat er niet of nauwelijks invloed uitgaat van muziekvideo's / videoclip.

- Wat jongeren oppikken van de muziekvideo's en hoe zij de inhoud interpreteren (selectieve perceptie), wordt bepaald door de waarden, normen, opvattingen/kennis, (referentiekader) die de jongeren reeds hebben. Als die stereotiepe beelden van seksuele relaties in muziekvideo's niet overeenkomen met waarden, normen, ervaring van de jongeren die naar muziekvideo's kijken, dan hebben die boodschappen/beelden een niet al te grote waarde/betekenis voor deze jongeren 1

**28 maximumscore 2**

Voorbeeld van een juiste definitie is:

Volgens de 'uses and gratifications'-benadering is het effect van de muziekvideo's (de mediaboodschap) afhankelijk van de behoeften die mensen hebben. Mensen/jongeren kiezen voor een bepaald programma, in dit geval muziekvideo's vanuit een bepaalde behoefte of wens. Het zien van de muziekvideo's is een keuze die jongeren maken. Als mensen kijken, halen ze datgene uit de boodschap wat ze willen of waar ze behoefte aan hebben.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

**29 maximumscore 1**

Afhankelijke variabelen (één van de volgende):

- opvattingen over de seksuele rollen van mannen en vrouwen (regels 45-46)
- opvattingen over de vrijblijvendheid van seksuele relaties (regels 49-50)

Onafhankelijke variabelen (één van de volgende):

- de kijktijd / blootstelling aan muziekvideo's
- praten met vrienden over muziekvideo's

*Opmerking*

*Alleen wanneer twee juiste variabelen (een afhankelijke en een onafhankelijke) zijn genoemd, 1 scorepunt toekennen.*

**30 maximumscore 1**

variabele 1: kijktijd / de blootstelling aan videoclips

Voorbeelden van juiste operationalisering (één van de volgende):

- het aantal minuten/uren per dag/week/maand dat jongeren naar rap/hiphopvideoclips kijken.
- Antwoord op de vraag 'hoe vaak kijk je naar rap/hiphopvideoclips', met als antwoordmogelijkheden 'nooit – een keer per maand – een keer per week – elke dag'.

of

variabele 2: videoclips als gespreksonderwerp

Voorbeelden van juiste operationalisering (één van de volgende):

- het aantal keren / aantal minuten dat jongeren per dag/week/maand over rap/hiphopvideoclips praten.
- Antwoord op de vraag 'hoe vaak spreek je met vrienden over rap/hiphopvideoclips', met als antwoordmogelijkheden 'nooit – een keer per maand – een keer per week – elke dag'.

**31 maximumscore 2**

- De vraag is of de onderzoekers de resultaten van hun onderzoek kunnen generaliseren naar de hele populatie van Nederlandse jongeren of alle scholieren in de leeftijd van 13-18 jaar 1
- Voorbeelden van juiste antwoorden zijn (één van de volgende): 1
  - De steekproef is beperkt tot 384 leerlingen van niet meer dan vier scholen (één vmbo, één havo, één vwo en één mbo). Het is niet aannemelijk dat de door hen gekozen scholen qua samenstelling van leerlingen overeenkomen met de leerlingenpopulatie van andere scholen in Nederland. Wanneer de steekproef representatief is voor de gehele onderzoekspopulatie (scholieren in de leeftijd van 13-18 jaar), kan iets gezegd worden over de populatie van de Nederlandse jongeren.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- Uit de tekst is niet op te maken of de vier scholen gespreid zijn over Nederland. Verder zijn meisjes/vrouwen meer vertegenwoordigd dan jongens/mannen. Om verantwoorde uitspraken te kunnen doen moet de steekproef aselekt en voldoende groot zijn (waardoor alle Nederlandse scholieren tussen de 13 en 18 jaar een gelijke kans zouden hebben om in de steekproef terecht te komen). Wanneer de steekproef representatief is voor de gehele onderzoekspopulatie (scholieren in de leeftijd van 13-18 jaar), kan iets gezegd worden over de populatie van de Nederlandse jongeren.
- De onderzoekers hebben niet gewerkt met een representatieve steekproef uit de populatie van Nederlandse jongeren. Maar als de groep respondenten naar schooltype, leeftijd, sekse en etniciteit zeer heterogeen is en een redelijke afspiegeling is van de totale populatie dan is een generalisatie naar de hele populatie Nederlandse jongeren te verdedigen.

*Opmerking*

*De onderzoekers hebben in hun artikel beperkingen van hun onderzoek vermeld: "Een beperking van ons onderzoek is dat we niet met een representatieve steekproef uit de populatie van Nederlandse jongeren hebben gewerkt. Een tweede beperking van deze studie is dat we ons uitsluitend op videoclippen hebben gericht, terwijl we andere genres en andere aanbieders van seksuele inhoud buiten beschouwing hebben gelaten."*

## 5 Inzenden scores

---

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste tien kandidaten per school in het programma WOLF.

Zend de gegevens uiterlijk op 3 juni naar Cito.

## 6 Bronvermeldingen

---

- tekst 1 de Raad voor het openbaar bestuur (Rob), (2009). Democratie vereist partijdigheid. Politieke partijen en formaties in beweging.
- tekst 2 naar: NRC Handelsblad, 16 november 2009 (hoofredactioneel commentaar)
- tekst 3 naar: NRC Handelsblad, 14 november 2009
- tekst 4, 5 en figuur 1 naar: Mariska Kleemans, Anna van Cauwenberge, Leen D'Haenens en Paul Hendriks Vettehen (2008). Op zoek naar verklaringen voor sensatie in het nieuws. Een vergelijking tussen Nederlandse, Vlaamse, Waalse en Franse televisiejournals. Tijdschrift voor Communicatiewetenschap, nummer 4.
- tekst 6 naar: Ben Vollaard, Peter Versteegh en Jan van den Brakel (2009). Veelbelovende verklaringen voor de daling van de criminaliteit na 2002. Universiteit van Tilburg, Centraal Bureau voor de Statistiek, Politie Haaglanden.
- tekst 7 naar: Hans Beentjes, Ruben Konig en Daphne Krzeszewski (2008). Tijdschrift voor Communicatiewetenschap, nummer 4.